

Parlaq bir gələcək üçün, çiçəklənən millət üçün,
düşünərək yaşayanlar üçün, səsi dünyaya yayılacaq
bir gənclik üçün, **işıqlı səbahlar üçün**, xoşbəxt bir ailə
üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzlər üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

HƏKK OLUNMUŞ ZAMAN

ANDREY TARKOVSKI

Rus dilindən tərçümə:

Azad Yaşar

Koordinator: Nurman TARIQ
Redaktor: Toğrul MUSAYEV
Korrektor: Flora ƏLİYEVƏ
Tərtibatçı: Zülfi XƏLİLOV
Cildin dizayneri: Azər ƏSGƏRZADƏ

**Андрей Тарковский
ЗАПЕЧАТЛЁННОЕ ВРЕМЯ**

**Andrey Tarkovski
HƏKK OLUNMUŞ ZAMAN**

Bakı, "MONO" nəşriyyatı – 2022, 304 səh.

© Андрей Арсеньевич Тарковский
© Parlaq İmzalar MMC / 2022

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

MONO – Parlaq İmzalar MMC-yə məxsus markadır.

**Kitab "Azərbaycan Kinematografçılar İttifaqı" ilə
ortaqlayihə əsasında çap olunur.**

ISBN: 978-9952-5472-7-6

MONO nəşriyyatı – 5
Sənət seriyası – 1

www.parlaqimzalar.az
mono@parlaqimzalar.az
f / monokitab
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: "Max ofset"
Çap tarixi: 11.02.2022
Sifariş: 115

Andrey Tarkovski 1932-ci il aprelin 4-də Rusiyanın Zavrıjye kəndində anadan olub. Şair və tərcüməçi olan atası Arseni Tarkovski 1941-ci ildə könüllü şəkildə müharibəyə yollanıb. Atasız qalan Tarkovski uşaqlığında ağır, iztirablı dövrlər yaşayıb. Yaşadığı ekzistensial böhranı o özünün “Ayna” filmində əks etdirib.

Tarkovski 1954-cü ildə VQİK-ə qəbul olub. 1961-ci ildə oranı fərqlənmə ilə bitirib. Dünya şöhrətli rejissor, poetik kinonun misilsiz ustalarından sayılan Tarkovski dünya kinosuna “İvanın uşaqlığı”, “Stalker”, “Nostalgiya”, “Solyaris” kimi möhtəşəm kinolar bəxş edib.

Rejissor 1986-cı il dekabrın 29-da, 55 yaşında Parisdə vəfat edib.

Azad Yaşar 1961-ci il aprelin 10-da Bakıda anadan olub. Orta təhsilini Şirvan şəhərində, ali təhsilini isə Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri İnstitutunda memarlıq ixtisası üzrə alıb.

Bir çox yazıçılardan ən müxtəlif janrlardakı əsərlərini dilimizə çevirib: “Gizləndən qeydlər” (F. Dostoyevski), ““Məsnəvi”dən seçmələr” (Mövlana), “Əziz dost” (Gi dö Mopassan), “Korlaşma” (E. Kanetti), “YaHU” (přitçalar antologiyası), “Müsyö İbrahim və Quran çiçəkləri” (E. E. Şmitt), “Bütün əsərləri” (M. Ş. Vazeh).

Mündəricat

Giriş	9
I. Başlanğıc	25
II. Sənət – ideala duyulan həsrətdir	51
III. Həkk olunmuş zaman	77
IV. Missiya və tale	109
V. Obraz və kino	137
VI. Tamaşaçı sorağındakı müəllif	209
VII. Sənətkarın məsuliyyəti barədə	225
VIII. “Nostalgiya”dan sonra	253
IX. “Qurbangetirmə”	269
Son söz	287

Giriş

Haradasa on beş il əvvəl gələcək kitabımla bağlı ilk eskizlərimi hazırlayanda tez-tez çaşqınlığa düşürdüm: ümumiyyətlə, bu kitaba ehtiyac varmı? Bəyəm, sadəcə, ard-arda filmlər çəkib onlar üzərində çalışarkən qarşıya çıxan nəzəri problemləri sırf təcrübi baxımdan həll etmək daha doğru olmazdı mı?

O da var ki, uzun illər boyu şəxsi həyatım enişli-yoxuşlu olub. Filmlərarası uzun boşdayanmalar mənə elə işgəncəli bikaşılıq bəxş edib ki, bu boşluqdan istifadə edərək mən öz sənətimdən hansı məqsədləri güddüyümü, kinematografiya sənətinin digər sənət növlərindən nə ilə fərqləndiyini, onun səciyyəvi imkanları barədə şəxsi qənaətlərimi saf-çürük edib öz uğur və təcrübəmi həmkarlarımla birlikdə müqayisə elədim. Kinematografiya nəzəriyyəsinə dair kitabları dönə-dönə oxuyandan sonra belə qənaətə gəldim ki, onlar məni qane etmir, kinematografiya yaradıcılığı ilə bağlı məqsəd və problemlərin dərkində öz yanaşmalarımı onlara qarşı qoymaq və mübahisəyə girişmək istəyindəyəm. Bütün həyatımı həsr etdiyim bu sənətin

Andrey Tarkovski

başlıca qanunlarını özüm dərk etdiyim kimi ifadə eləmək və bu peşənin prinsiplərini anlamaq məsələsində mənə məlum olan kinematoqrafik nəzəriyyələrdən imtina eləməyim daha həlledici rola malikdir.

Bu mövzu ilə bağlı daha dolğun şəkildə fikir bildirmək zərurəti həm də ən müxtəlif auditoriyalarda tamaşaçılarla vaxtaşırı görüşlər zamanı özünü büruzə verirdi. Tamaşaçıların filmlərimdən aldıkları kinematoqrafik təəssüratların mahiyyətini anlamaqla, özlərinin saysız-hesabsız suallarına cavab tapmaqla bağlı ısrarlı təkidləri son nəticədə məni həm kino, həm də ümumilikdə sənətlə bağlı öz pərakəndə və xaotik fikirlərimi ortaq bir məxrəcə gətirməyə vadar eləyirdi.

Vətəndə işlədiyim illər ərzində tamaşaçıların mənə ünvanladıkları çoxsaylı məktublarda yer alan ən müxtəlif məzmunlu suallara və etirazlara dərin diqqət və maraqla yanaşdığımı etiraf etməliyəm. Hərdənbir onlar məni qüssələndirir, bəzən isə, tam əksinə, qol-qanadımı açırdı.

Tamaşaçı auditoriyası ilə ünsiyyətimin (bəzən isə tam anlaşmazlığın!) necəliyini göstərməkdən ötrü nisbətən xarakterik məktublardan sitatlar gətirməkdən özümü saxlaya bilməyə cəyəm.

Leninqradlı mühəndis-konstruktor yazır:

““Ayna” filminizə baxdım. İlk yarım saatdan sonra onun məğzi və bəri nəyisə anlamaq, iştirakçılar, hadisələr və xatirələr arasında hər hansı bağlantı qurmaq üçün sərf etdiyim gücdən başımda güclü ağırlar yarandı, amma filmi sona qədər izlədim. Biz, yəni zavallı tamaşaçılar, həm yaxşı, həm pis, həm çox səviyyəsiz, həm bəsit, həm də son dərəcə orijinal filmlərə baxırıq. Amma onların hansınasa heyranlıq duymaq, hansınısa anlamaq və ya qəbul eləməmək olur. Bəs sizin filmi necə?!”

Kalinin şəhərindən avadanlıq üzrə bir mühəndis isə lap hid-dətlənərək yazırdı:

“Yarım saat əvvəl “Ayna” filminizə tamaşa elədim. “Əcəb güclüdür”!!! Yoldaş rejissor, siz özünüz barı ona baxmısınız? Mən-cə, onu normal film saymaq olmaz... Sizə böyük yaradıcılıq uğurları arzulasam da, belə filmlərə ehtiyac yoxdur”.

Daha bir mühəndis də (bu səfər Sverdlovskdan) yazarkən özünün aşib-daşan nifrətini heç cür cilovlaya bilmirdi:

“Əcəb bayağıdır, əcəb bezdiricidir! Tfu, necə də iyrəncdir! Deməli belə, hesab edirəm ki, filminiz – boşa atılan güllədir. Tamaşaçılar heç nə anlamayıb, halbuki vacib olan budur”.

Həmin mühəndis ölkədə kinematoqrafiya işinə görə məsul şəxsləri bu işə bir əncam çəkməyə çağırırdı:

“Hətta təəccüblənirsən ki, SSRİ-də nümayiş olunan filmləri seçənlər niyə bu cür səhvlərə yol verə bilirlər”.

Kinematoqrafiya üzrə öz rəhbərlərimi təmizə çıxarmaqdan ötrü deməliyəm ki, onlar bənzər “səhvlər”ə çox nadir hallarda, yəni beş ildən bir yol verirlər. Mən isə bu cür məktublar alanda bəzən ümitsizliyə qapılırdım: həqiqətən də, mən, görəsən, kimdən ötrü və niyə əlləşib-vuruşuram?..

Aramızdakı anlaşmazlığa baxmayaraq, ekranda gördüklərini ən azından başa düşməyi səmimi şəkildə arzulayan tamaşaçıların məktubları isə mənə az da olsa, ümid verirdi. Məsələn, belə tamaşaçılar yazırdılar ki:

“Sizin “Ayna” filminizi anlamaqda sizdən kömək uman çağırınlar arasında mən, hər halda, nə birinciyəm, nə də sonuncu. Ayır-ayrı epizodlar çox uğurludur, amma bunların qarşılıqlı vəhdəti nə dərəcədə mümkündür axı?”

Başqa bir tamaşaçı Leninqraddan mənə yazırdı:

“Bu filmi nə forma, nə də məzmun cəhətdən başa düşməyə hazırlıqlı deyiləm. Bunu nə ilə izah etmək olar? Desəm ki, kinodan ümumiyyətlə başım çıxmır, yalan demiş olaram, amma... Əvvəlki kinolarınızdan “İvanın uşaqlığı”na və “Andrey Rublyov”a

Andrey Tarkovski

baxmışam. Onlarda hər şey anlaşılan idi. Burada isə yox... Nümayişdən əvvəl gərək tamaşaçıları bu filmə hazırlaydınız. Yoxsa film bitəndən sonra adam özünü çarəsiz və avam hiss eləyir. Hörmətli Andrey, əgər bu məktubuma cavab verə bilməyəcəksinizsə, onda ən azından bu film barədə şərhli harada oxuya biləcəyimi mənə deyin...”

Təəssüf ki, bu cür müraciət sahiblərinə mən heç nə tövsiyə edə bilməzdim, çünki “Ayna” barədə heç bir yazı-filan çap olunmamışdı: əlbəttə, bu baxımdan yeganə istisna – Dövlət Kino Komitəsinin və Kinematografçılar İttifaqının birgə iclasında, filmin dözülməz “elitarlığı” barədə həmkarlarımla etiraz dolu çıxışının “Kino sənəti” jurnalında çap olunması idi.

Amma bu mövcud vəziyyət də mənə öz hədəfimdən heç cür yayındıra bilməzdi, çünki bu sayədə hər dəfə daha bariz şəkildə əmin olurdum ki, mənim filmlərimi gözləyən və onları sevən məxsusi bir tamaşaçı auditoriyam var. Lakin bu ünsiyyətin mümkün qədər daha dolğun şəkildə gerçəkləşməsi üçün heç kim əlini ağıdan qaraya vurmurdu, çünki onlara bu məsələ maraqlı deyildi.

FİAN-ın¹ bir əməkdaşı həmin institutun divar qəzetində dərc olunmuş məqaləni mənə göndərmişdi:

“Tarkovskinin “Ayna” filminin ekranlara çıxması bütün Moskvada olduğu kimi, FİAN-da da böyük maraqla qarşılanmışdır. Rejissorla keçirilən görüşə heç də arzulayan hər kəs qatıla bilmirdi (təəssüf ki, bu məqalənin müəllifi də onların arasındaydı). Kino metodlarından yararlanmaqla Tarkovskinin belə dərin fəlsəfi əsər yaratmağa necə nail olduğunu anlamaqda bizlər acizik. Kinonun həmişə fabuladan, hərəkətdən, xarakterlərdən və adət olunmuş “həppi-end”dən ibarət olduğuna alışmış tamaşaçı eyni elementləri Tarkovskinin filmində də

¹ Fiziçeskiy Institut Akademii Nauk SSSR (SSRİ Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutu) – Tərc.

tapmağa çalışır və çox vaxt onları tapmayanda zalı narazı halda tərک edir.

Bu film nə barədədir? İnsan barədə. Yox, bu film heç də kadr-arkasından İnnokenti Smoktunovskinin¹ ifasında səsinə eşitdiyimiz konkret bir insan barədə deyildir. Bu film sənin, sənin atanın, sənin əminin haqqındadır, səndən sonra bu dünyada yaşayacaq və hər bir halda “Sən” adlanacaq biri haqqındadır. Yer kürəsində məskunlaşan insan onun bir parçası olduğu kimi, Yer də onun bir parçasıdır; bu film isə o insan haqqındadır, insanın öz keçmişinə, gələcəyinə görə cavabdehlik daşımaları barədədir. Bu filmə, sadəcə, tamaşa etmək, Baxın musiqisini və Arseni Tarkovskinin şeirlərini dinləmək yetərlidir; necə ki ulduzlara, dənizə tamaşa eləyirsən, böyük heyranlıqla bir mənzərəyə baxırsan. Onda hər hansı riyazi məntiq yoxdur, o, insanın özünün və həyatının məğzini açmaqdan uzaqdır”.

Etiraf etməliyəm ki, peşəkar tənqidçilər də mənim əsərlərimi tərifləyəndə belə onların konsepsiyaları və görüşləri, adətən, məni məyus eləyərdi; ən azından tez-tez məndə belə bir təəsürat doğurdu: əslində, sözügedən tənqidçilər ya mənim yaradıcılığımıza tamamilə biganədirlər, ya da canlı tamaşaçılara xas səmimiyyəti çox vaxt kinoşünaslığa aid deyimlərə və anlayışlara söykənən klişelərlə ört-basdır etməkə can atırlar. Filmlərimin təsiri altında olan tamaşaçılardan məktublar alanda da, onlarla, sadəcə, rastlaşanda da, başqalarının həyatı barədə etiraf dolu məktubları oxuyanda da mən niyə işləyib yaratdığımı anlayırdım. Bunun bir ilahi vəzifə olduğunu hiss edirdim. Əgər istəsəniz, bunu insanlar qarşısında bir borc və məsuliyyət kimi də dəyərləndirə bilərsiniz... Hansısa sənət adamının sırf özü üçün yazıb-yaratdığına heç vaxt inanmamışam, bu o şərtlə mümkün olar ki, əsərlərinin heç vaxt və heç kəsə lazım olmayacağına öz-özünü inandıra bilsin... Amma bu barədə daha sonra...

¹ İnnokenti Smoktunovski (1925-1994) – rusiyalı kino və teatr aktyoru – Tərc.

Andrey Tarkovski

Qorki şəhərindən bir xanım yazırdı:

““Ayna” filminə görə sizə təşəkkür edirəm. Mənim də uşaqlığım eynilə belə keçib... Amma siz bütün bunları haradan öyrənmişiniz? Hətta külək və şimşək də eynidir... Nənəm çıxmırdı: “Qalka, pişiyi evdən çıxart!..” Otaq ala-qaranlıq olardı... Nöyüt lampamız eynən eləcə keçərdi və anamın intizarı bütün qəlbimi bürüyərdi...

Şüurun oyanışı, körpənin düşüncələri filminizdə necə də gözəl əks olunub!.. Necə də doğru verilib. İlahi... həqiqətən də, biz öz analarımızın üzlerini axı tanımırıq. Bu necə də sadəymiş. Bilirsiniz, qaranlıq zalda əyləşib, sizin istedadınızla işıqlanan o bir parça ekrana tamaşa edərkən mən həyatımda ilk dəfə olaraq tənha olmadığımı anladım”...

Halbuki mənim özümü dönə-dönə inandırmağa çalışmışdılar ki, çəkdiyim filmlər heç kəsə lazım deyil, onlar anlaşılırmı. Bu cür etiraf məktubları isə qəlbimi isidirdi, gördüyüm işə mənə qatmaqla qalmır, seçdiyim yolun doğruluğuna və təsadüfi seçilmədiyinə inam hissini möhkəmlədirdi.

Leninqraddakı zavodlardan birinin fəhləsi, institutun axşam şöbəsinin tələbəsi mənə yazırdı:

“Məni bu məktubu yazmağa vadar edən “Ayna” filmidir, hiss etdiklərimi sözlə ifadə eləyə bilmirəm, çünki mən onu yaşayıram.

Başqasını dinləmək və anlamaq – misilsiz məziyyətdir... Bax elə insan münasibətlərinin əsasını da bu təşkil edir: insanları anlamaq bacarığı və onların qeyri-ixtiyari elədikləri günahlarını, təbii uğursuzluqlarını bağışlamaq. Ən azı bircə kərə eyni situasiyaya düşən iki insan həmişə bir-birini asanlıqla başa düşür. Hətta onlardan biri mağara, digəri isə texnologiya dövrünün insanı olsa belə. Allah eləsin ki, insanlar həm özlərinin, həm də başqalarının sırf insani meyillərini anlaya və hiss edə bilsinlər”.

Tamaşaçılar məni dəstəkləyir və həvəsləndirirdilər:

“Bu məktubu sizə ən müxtəlif peşə-sənət sahiblərinin təmsil olduğu qrupun adından yazıram, bu insanlar ya mənim tanışlarımdır, ya da dostları. Bəri başdan sizə bildirmək istəyirəm ki, sizin xeyirxahlığınız, istedadınıza heyran olanların və bütün filmlərinizin ekranlara çıxacağı günü həsrətlə gözləyən pərəstişkarlarınızın sayı “Sovet ekranı” jurnalının təqdim elədiyi o statistik göstəricilərdən qat-qat çoxdur. Ola bilər əlimdə çoxlu fakt olmasın, amma öz tanışlarımlı və onların da tanışlarını əhatə edən geniş bir çevrədən heç kəsin xüsusi bir sorğuya cavab olaraq hansısa filmi dəyərləndirdiyini əsla görməmişəm. Tez-tez olmasa da, onlar kinoya gedirlər. Tarkovskinin filmlərinə isə daha həvəslə baxırlar. (Təəssüf ki, filmləriniz gec-gec göstərilir)”.

Etiraf edirəm ki, bu mənə də ağırdır... Ona görə də son dövrdə mən bacardıqca çox iş görməyə, öz sözümlü deməyə, ürəyimi tamam boşaltmağa ehtiyac duyuram və görünür, bütün bunlar təkcə məndən ötrü vacib deyilmiş.

Novosibirskdən bir müəllimə mənə yazırdı:

“Kitab və film müəllifləri ilə öz təəssüratlarımlı heç vaxt bölüşməmişəm. Amma indi vəziyyət xüsusi, çünki film ona tamaşa edən insanın qəlbini və beynini mənasız fikirlərdən, təlaşların yükündən azad edərək onun sükutunun seyrini pozur. Mən bu filmin müzakirəsinə qatılmışdım. Oradakı fiziklər və liriklər yekdil rəyə gəldilər ki, bəs film insanidir, səmimidir, gərəklidir və buna görə də müəllifə təşəkkür borcluyuq. Həm də çıxışçıların hər biri etiraf edirdi ki, “Bu film məhz mənim baramdədir...”

Ya da başqa bir məktuba baxaq:

“Bu sətirlərin müəllifi yaşlanıb və artıq pensiyaya çıxıb, peşə baxımdan kinodan xeyli uzaq olsam da (məni radio mühəndisiyəm), kino sənəti ilə maraqlanıram. Filminizə baxandan sonra

Andrey Tarkovski

dərin sarsıntı keçirdim. Sizdə həm yaşlı insanın, həm də bir uşağın qəlbinə nüfuz etmə bacarığı var, ətrafımızdakı dünyanın gözəlliklərini duyur, saxta dəyərləri deyil, məhz həqiqi dəyərləri bizlərə göstərirsiniz. Hər əşyanı filmdə “oynada” bilir, hər detalı filmin simvoluna çevirir, minimum ifadə vasitələri hesabına fəlsəfi ümumiləşdirmələrə nail olur, hər kadri şəiriyət və musiqi ilə zənginləşdirirsiniz... Bütün bu sadalanan özəlliklər yalnız və yalnız sizin təhkiyə sisteminizə xasdır... Bu filmə dair şəxsi qənaətlərinizlə mətbuat səhifələrində tanış olmaq istəyindəyəm. Təəssüf ki, siz az-az mətbuatda görünürsünüz. Əminəm ki, deyəcək çox sözünüz var!”

Nə gizlədim, mən özümü şəxsi fikirlərini, əsasən, polemika əsnasında formalaşdıran insanlar sırasına aid edirəm (və bu baxımdan əsl həqiqətin məhz mübahisə nəticəsində ortaya çıxdığı müddəasıyla da tamamilə razıyam). Bütün qalan hallarda, yəni təkbaşına fikirləşərkən mən meditatativ hala köklənməyə meyilliyəm; bu mənim xarakterimin metafizik təmayüllərinin üzə çıxmasına şərait yaratsa da, enerjili, yaradıcı düşüncə prosesinə maneçilik törədir, ideya və konsepsiyalarım üçün təminən düzgün qurulmuş konstruksiyalar üçün emosional material verir.

Tamaşaçılarla məktublaşma yoluyla və ya birbaşa, yəni canlı ünsiyyətlər də bu və ya digər şəkildə məni bu kitabı yazmağa vadar edirdi. Nəticənin necəliyindən asılı olmayaraq, məni bu abstrakt məsələlər üzərində baş sındırdığıma görə qınayanlara güldən artıq söz deməyəcəyəm. Üstəlik bəzi oxucuların xəyrixah entuziazmlarını görsəm belə, buna zərrəcə heyrətlənməyəcəyəm.

Novosibirskdən bir fəhlə qadın mənə yazırdı:

“Bir həftə ərzində filminizə düz dörd dəfə baxdım. Bunu, sadəcə, baxmaq xətrinə eləməirdim, ürəyim istəyirdi ki, heç olmasa bir neçə saatlıq da olsa, həqiqi bir həyat yaşayım, həqiqi sənətkarlar və həqiqi insanlarla birgə vaxt keçirim. Mənə əziyyət

verən, yoxluğunu duyduğum, qəribsədiyim, məni qəzəbləndirən, ürəyimi bulandıran, nəfəsimi daraldan, mənə hərərət və işıq bəxş edən, məni yaşadan və canımın qəsdinə dayanan hər nə varsa, bunların hamısını – eynilə bir aynadakı kimi – sizin filmdə gördüm. Həyatımda ilk dəfə bir film mənim nəzərimdə reallığa çevrildi, məhz bu səbəbdən mən hər dəfə sırf yaşamaq üçün onun görüşünə gedirəm”.

Gördüyün işin bundan daha artıq anlaşılmasına ümid etmək insafsızlıq olar. Film çəkərkən mənim ən əlçatmaz arzum öz fikirlərimi bacardıqca səmimi və dolğun şəkildə, öz mövqeyimi heç kəsə sırımada ifadə eləmək olub. Lakin sənin filmdə əks etdirdiyin dünyagörüşü başqaları tərəfindən onların ayrılmaz bir hissəsi olan, sadəcə, bu günə qədər üzə çıxarılmamış daxili dünyasının ifadə olunması kimi dərk olunursa, onda yaradıcı işinə bundan böyük stimula tapa bilməzsən!

Bir qadın öz qızının mənə yox, şəxsən ona ünvanladığı məktubu mənə göndərmişdi. Mənə elə gəlir ki, yaradıcılığın bütün məğzi-mənasını, onun kommunikativ funksiyalarını və imkanlarını o qız bu mətndə heyrətəməz bir dolğunluqla, hədsiz incəliklə ifadə eləyə bilib. Qız anasına ritorik bir sual ünvanlayır:

“İnsan neçə söz bilir?! Gündəlik danışığında onların nə qədərindən yararlanır? Yüzündən, iki, yoxsa üç yüzündən? Biz o sözlərlə duyğularımızı dilə gətiririk, o kəlmələrlə dərdimizi, sevincimizi, istənilən tələşimizi ifadə edirik. Bunlar o hisslərdir ki, əslində, ifadəsi imkansız görünür. Amma, görəsən, bu sözlər aşiqin keçirdiyi hisslərin – qəlbi köksündən çıxardan, nəfəsi daraldan, Cülyettaya eşqdən başqa hər şeyi unuduran hisslərin heç olmasa yarısını ifadə edə bilirdimi? Başqa bir dil, ünsiyyət şəkli də var və bu ünsiyyət hisslərin, obrazların köməyi ilə yaranır. Bu cür ünsiyyət zamanı sərhədlər ortadan qalxır, ayrılanlar qovuşur. İradə, hissiyyət, emosiyalar – bax bunlar əvvəllər güzgünün və ya qapının hər iki tərəfində dayanan insanlar arasındakı maneələri aradan qaldırırdı.

Andrey Tarkovski

Janr çərçivələri zaman keçdikcə genişlənir və bizə gizli qalan dünya gözümüz önündə açılmaqla reallığa çevrilir... Həm də bütün bunları bizimlə balaca Aleksey yox, birbaşa Tarkovski özü, maneəsiz bir şəkildə ekranın bu biri üzündə oturan tamaşaçıları ilə bölüşür. Ölüm yoxdur, ölümsüzlük var, zaman isə vahid və bölünməzdir. Bir şeirdə deyildiyi kimi: “Ulu babalar və nəvələr eyni süfrədə əyləşiblər...” Yeri gəlmişkən, ana, mən bu filmə daha çox emosional ovqatla yanaşdım, hərçənd bunu tamamilə fərqli bir ovqatla da eləmək mümkün idi. Bəs sən necə? Bu barədə yaz, zəhmət deyilsə...”

Kinematografik fəaliyyətimdəki “ölü mövsüm”dən yararlanaraq (hazırda mən o mövsümü zor gücünə bağlamağa və öz alın yazımı dəyişdirməyə cəhd edirəm), yazdığım bu kitabla mən kiməsə ağıl vermək, ya da ona öz nəzər nöqtəmi sırımaq fikrindən uzağam. Bu kitabı yazarkən mən, əslində, çox az araşdırılmasına baxmayaraq, xeyli gənc və cəlbədedici sayılan kino sənətinin cəngəlliklərindən hər kəsdən öncə elə özüm çıxmağa can atmışam. Kinoda özümü daha sərbəst və dolğun şəkildə ifadə eləmək cəhdlərim isə bu işi görməyi mənə diktə edib.

Əsrlər boyu keçərli və bu baxımdan mütləq həqiqət sayılan qanunauyğunluqlara yaradıcılıq fəaliyyətinin tabe olmaması heç də kiçik bir məsələ deyil. Həm də bu iş ümumilikdə dünyanın qavranılması kimi ümumi bir niyyətə xidmət edirsə, o, canlı təbiətlə ünsiyyət quran insana sonsuz sayda aspektdən baxmaq imkanı yaradır. Sonu görünməyən idrak yolunda uğurla irəliləyərək, son nəticədə insan həyatının mahiyyəti barədə tam təsəvvür yaratmaqdan ötrü ən xırda cəhdlərə belə xor baxmır.

Kino ilə bağlı nəzəriyyə və konsepsiyalar bulağı onsuz da sısqadır və bunların fonunda istənilən təfərrüat bizə əhəmiyyətli görünür. Buna görə də bəzi qanunauyğunluqlara aydınlıq gətirməkdən ötrü qənaətlərimi burada bölüşmək istəyirəm.

Bir də onu əlavə eləməliyəm ki, bu kitab tamamlanmamış haldakı ayrı-ayrı bölümlər, gündəliyimə yazdığım qeydlər, çıxışlarım və bir də Olqa Surkova ilə müsahibələrim əsasında ərsəyə gəlib. Olqa hələ Moskvada, Kinematografiya İnstitutunun Kinoşünaslıq fakültəsində oxuyarkən “Andrey Rublyov” filmi-nin çəkilişləriylə maraqlanmışdı. Sonrakı illər ərzində, yəni hətta artıq peşəkar kino tənqidçisi kimi tanınandan sonra da bizim heyətlə sıx təmaslarını əsla kəsmədi. Bu kitab üzərində işlədiyim dövrdə mənə göstərdiyi köməyə görə ona təşəkkür etməyi özümə borc bilirəm.